

Кривошея І.

Неурядова старшина Української козацької держави (XVII–XVIII ст.). – Т.1. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. – 616 с.

Книга відомого фахівця з історії й генеалогії козацької старшини XVII–XVIII ст. Ірини Кривошеї побачила світ на початку 2014 р. Ця ґрунтовна студія стала результатом багаторічної копіткої роботи авторки у царині соціальної історії козацтва. Видання побудоване за класичною схемою. Так, перший розділ («Історіографія, джерела та методологія дослідження історії неурядової старшини») присвячено теоретичній складовій досліджуваної проблеми. І.Кривошея професійно (а інколи навіть занадто прискіпливо як для монографії) проаналізувала успіхи та

наукові прорахунки своїх попередників, дійшовши висновку, що попри активізацію сучасної історіографії на ниві вивчення минулого неурядової старшини XVII–XVIII ст. та певні здобутки, науковці вносять і деякі суперечності, що, на думку авторки, «стимулюють появу питань і пошуків відповідей на них у дослідників наступних поколінь». Саме до «наступних поколінь», як ми розуміємо, І.Кривошея відносить і себе, чим пояснює власний науковий інтерес, утілений у рецензованій монографії.

У першому розділі розкрито та проаналізовано таку важливу складову будь-якого серйозного дослідження «епохи письма», як джерельна база. Треба віддати належне історикові – кількість заявлених у праці джерел вражає: 1410 неопублікованих справ з архівів України, Російської Федерації та Польщі, 198 опублікованих документів і збірок. При цьому подальше ознайомлення зі змістом монографії засвідчує не лише вміння дослідниці знаходити та констатувати потрібний документальний матеріал, а й доволі віртуозно ним оперувати, що дає можливість обґрунтовано дискутувати з відомими фахівцями з історії неурядової старшини гетьманської України. Утім, принагідно хотілося б висловити зауваження щодо назви підрозділу «Джерелознавство», адже тут мається на увазі не власне джерелознавство як комплексна наука про історичне джерело, а лише аналіз джерельної бази з окремої історичної проблеми. Доволі цікавий і підрозділ, в якому розкриваються теоретична частина монографічного дослідження, понятійний апарат та інструментарій, що ним послуговувалася авторка. Загалом у праці «застосовано підхід поєднання теорії та дослідницької практики», і це, на наш погляд, цілком виправдано.

У другому розділі монографії («Неурядова старшина козацької держави XVII – першої чверті XVIII ст.») висвітлюється низка важливих питань, у тому числі становлення інституту «товариства» до 1648 р., виникнення та трансформації неурядової старшини у середині XVII – 20-х рр. XVIII ст., значне товариство сотні, функції неурядової старшини XVII ст. тощо. У контексті цих питань І.Кривошея детально простежила зміну, а інколи й «підміну» понять «значний», «товариство», «рицарство», розглянула та проаналізувала персональний склад

неурядової старшини в окремих полках. При цьому дослідниця не уникає дискусій із відомими фахівцями з указаної проблематики й, уміло оперуючи історіографічним надбанням і джерелами, доходить висновку, що «на формування неурядової старшини козацької держави вплинули як традиція польсько-литовського зтяжного війська, так і власні структури Запорозького Війська [...], а основною функцією неурядової козацької старшини була військова служба». Члени «товариства», як довела авторка, також залучалися до цивільних функцій: дипломатичної, представницької, судової, адміністративної, господарсько-фінансової. У межах своїх функцій значне товариство виконувало численні доручення й завдання, які забезпечували існування козацької автономії.

У третьому розділі («Бунчукове товариство Гетьманщини XVIII ст.») розкривається становлення, статус, динаміка чисельності та персонального складу бунчукового товариства, економічне підґрунтя його впливовості, функції. І.Кривошея доходить висновку, що бунчукове товариство склалося на початку XVIII ст., хоча сутність даної інституції формувалася тривалий час шляхом еволюції гетьманської влади та значного товариства військового. Дослідниця стверджує, що склад бунчукового товариства не був однорідним і змінювався впродовж року. При цьому функції даного інституту «збігаються з функціями значного товариства військового» XVII ст., адже, як у попередній період, нарівні з основною – військовою – бунчукові товариші залучалися й до цивільних справ: адміністративних, господарсько-фінансових, судових, представницьких, дипломатичних.

У четвертому розділі («Значкове товариство XVIII ст.: поява та еволюція товариства під "значком"») дослідниця аналізує становлення, статус, динаміку чисельності та економічну спроможність значкового товариства, його функції тощо. Цих самих питань, але щодо «військового товариства», торкається останній, п'ятий, розділ монографії І.Кривошеї, котрий має назву «Військове товариство як додатковий чин неурядової старшини Гетьманщини XVIII ст.». Як бачимо, другий – п'ятий розділи побудовано за фактично єдиним принципом, вони мають подібну архітектуру, яка вможливує порівняння різних типів козацького «товариства», що полегшує сприйняття цих соціальних груп українського старшинського прошарку.

При сприйнятті матеріалу вельми стануть у пригоді численні таблиці, розміщені як по всьому тексту, так і в додатках. Тут наведено переліки «товаришів» по полках, окремих списках тощо, що не лише збагачує інформативне наповнення монографії, а й слугує важливим джерелом для соціальної історії та генеалогії українського старшинського козацтва, адже додатки займають третину (майже 200 сторінок) від усього обсягу книги.

Звичайно ж, таке різнопланове та ґрунтовне видання не позбавлене окремих вад і прорахунків, однак з огляду на те, що рецензована монографія є однією з найґрунтовніших спроб висвітлити дану проблему, їх не слід уважати суттєвою перешкодою на шляху до читача. Зауваження не знижують загального позитивного сприйняття книжки, яка конче потрібна науковцям, краєзнавцям, фахівцям із генеалогії, історіографам, усім тим, хто цікавиться історичною тематикою. Сподіваємося, що відома дослідниця на цьому не зупиниться й ми ще не раз із задоволенням знайомитимемось із новими працями Ірини Кривошеї.

О.П.Тригуб (Миколаїв)